

The Rise and Rise of Biometric Mass Surveillance in the EU

EEN JURIDISCHE ANALYSE VAN BIOMETRISCHE
MSSASURVEILLANCA PRAKTIJEN IN
DUITSLAND, NEDERLAND EN POLEN.

Door Luca Montag, Rory Mcleod, Lara De Mets, Meghan Gauld, Fraser
Rodger, en Mateusz Pelka van het Edinburgh International Justice
Initiative (EIJI)

Algemene samenvatting

Namens European Digital Rights (EDRi)

▼ [Lees het volledige rapport hier.](#)

Voorwoord van European Digital Rights (EDRi)

In mei 2020 publiceerde het EDRi-netwerk het position paper "[Ban Biometric Mass Surveillance](#)", als reactie op de huiveringwekkende opkomst van gezichtsherkenning en andere biometrische massasurveillancepraktijken in Europa. In dat document en in ons beleids- en lobbywerk sindsdien hebben we aangetoond dat elke inzet van biometrische technologie in openbaar toegankelijke ruimten, waar de toepassing ongericht is, onwettige massasurveillance vormt. Ongeacht of het de politie, overheden of bedrijven zijn die dit doen. Wij hebben aangetoond dat elk gebruik van biometrische gegevens dat tot massasurveillance kan leiden, per definitie niet noodzakelijk of proportioneel is in de zin van de Europese wetgeving die onze mensenrechten beschermt. We hebben ook aangetoond dat biometrische massasurveillancepraktijken enorme risico's en schade toebrengen aan de privacy, gegevensbescherming, gelijkheid, non-discriminatie en andere grondrechten van mensen.

Dit onderzoek, dat namens EDRi is uitgevoerd door onafhankelijke onderzoekers van het Edinburg International Justice Initiative (EIJI), toont aan dat de omvang van het probleem van onrechtmatige en onwettige biometrische massasurveillance

in de EU nog dieper gaat dan we al wisten. In lijn met bredere trends die we in de hele EU en daarbuiten hebben gevolgd, zijn deze rapporten over Duitsland, Nederland en Polen exemplarisch voor een ideologie van massale verzameling en verwerking van biometrische gegevens die steeds dieper ingrijpt in de manier waarop mensen in Europa kunnen bestaan. Zonder de bereidheid om hun uiterst gevoelige biometrische gegevens voortdurend te laten vastleggen en verwerken - en in strijd met belangrijke beginselen zoals gegevensminimalisering en wettelijke regels die de onnodige verwerking van biometrische gegevens moeten verbieden - zullen mensen in deze landen het steeds moeilijker krijgen om toegang te krijgen tot burgerdiensten, te reizen en zelfs naar de winkel te gaan. Op steeds meer plekken worden mensen via hun biometrische kenmerken gevolgd, geprofileerd en gecontroleerd.

Zowel in Nederland als in Duitsland worden dergelijke systemen herhaaldelijk gebruikt om pietluttige en disproportionele redenen, vooral gezien de hoge mate van inmenging die zij met zich meebrengen. Het aantal matches is laag en het effect, zelfs wanneer er matches plaatsvinden, is de opbrengst verwaarloosbaar voor het algemeen belang. Dat wil zeggen dat deze systemen, zelfs wanneer zij werken zoals bedoeld, niet in staat zijn het gestelde doel of de gestelde doelen te bereiken. Zoals de onderzoekers stellen, blijkt uit de huidige praktijken dat de instrumenten:

"minder worden ingezet als reactie op specifieke en aantoonbare bedreigingen, maar veeleer lukraak als voorzorgs- of afschrikkingsmaatregel."

Aangezien elke inbreuk op het recht van mensen op bescherming van biometrische gegevens noodzakelijk en evenredig moet zijn, tonen deze abstracte en zogenaamd "preventieve" maatregelen niet alleen aan dat de veronderstelling dat mensen veiliger zijn onder systemen van massatoezicht onjuist is, maar ook dat kosten en (het gebrek aan) doeltreffendheid steeds vaker worden gerechtvaardigd ten nadele van de bezorgdheid over en de zorg voor de fundamentele rechten van mensen.

Andere vastgestelde tendensen zijn dat de gegevensbeschermingsautoriteiten door een ernstig gebrek aan middelen worden belemmerd bij de handhaving van de bestaande regels. Dit wordt nog verergerd door het feit dat, zoals EDRi heeft betoogd, de bestaande wetten met betrekking tot biometrische gegevens te lijden hebben onder ernstige discretionaire marges, lacunes, grijze gebieden en mogelijkheden voor opzettelijk onjuiste toepassing van uitzonderingen op het verbod van de verwerking van deze gegevens (zoals het misbruiken van toestemming of zwaarwegend algemeen belang als rechtsgrondslag). Hierdoor vindt er in de praktijk alsnog massasurveillance op basis van biometrische gegevens plaats in de EU. Activiteiten om biometrische massasurveillancepraktijken te verankeren en uit te breiden zijn vaak geheim gehouden en als "proefprojecten" bestempeld in pogingen om regelgevend toezicht te vermijden.

In Polen ging het niet zozeer om het inzetten van live gezichtsherkenning in publiek toegankelijke ruimten, maar veeleer om het opzetten van databanken en infrastructuren die biometrische massasurveillance

in de toekomst mogelijk zouden kunnen maken en vergemakkelijken. Ook blijkt uit dit onderzoek dat de vermeende rechtvaardiging voor het opnemen van biometrische gegevens in nationale identiteitskaarten, zoals in Polen en Duitsland, elke legitimiteit ontbeert.

Daarnaast lijken de autoriteiten in zowel Duitsland als Polen de COVID-19-pandemie te hebben gebruikt als een paard van Troje om de surveillancemaatregelen uit te breiden op manieren die nog steeds worden waargenomen, ondanks het feit dat de rechtvaardiging ervan afloopt. Zo bezoekt de politie in Polen nog steeds de huizen van mensen die onder de gezichtsherkenningssapp "Home Quarantine" vallen, zelfs nadat hun quarantaine is beëindigd.

Een andere zeer verontrustende trend die uit de voorbeelden naar voren komt, is hoe biometrische massasurveillancetechnologieën onevenredig tegen bepaalde groepen worden ingezet. In Duitsland zijn religieuze en LGBTQI+-gemeenschappen het doelwit geworden van live gezichtsherkenning. In Nederland zijn mensen opgenomen in pseudo-criminele biometrische databanken louter en alleen omdat ze "vreemdeling" zijn, en in het dystopische "Living Labs"-project zijn burgers gebruikt als experiment, vaak zonder dat ze het wisten, waarbij hun biometrische gegevens zijn samengevoegd met andere gegevens om te proberen hun agressieniveau of hun levensresultaten (bv. onderwijs) te voorspellen binnen een welvaarts- en sociaal stelsel waarvan al bekend is dat het arme mensen of mensen uit de arbeidersklasse en mensen van kleur criminaliseert.

Hoewel er sinds de publicatie van "Ban Biometric Mass Surveillance" veel opmerkelijke successen zijn geboekt bij het tegenhouden van het rechtenschendende gebruik van biometrische surveillance in Europa, blijft het probleem zich versneld uitbreiden, wat nou juist laat zien waarom de oproep van EDRi belangrijker is dan ooit. Zoals de onderzoekers samenvatten:

"Het gebruik van biometrische massasurveillance in de openbare ruimte is de afgelopen jaren in toenemende mate, en in stilte, steeds meer praktijk geworden."

Sinds oktober 2020 is er een maatschappelijke campagne onder leiding van EDRi, genaamd Reclaim Your Face, gelanceerd om de kwestie aan te vechten. Ondanks beweringen van de Europese Commissie dat de huidige regels en maatregelen volstaan. Integendeel, dit onderzoek toont de lacune aan tussen een echt verbod - waarin dergelijke schadelijke en rechtenschendende toepassingen überhaupt niet zouden kunnen worden ingezet - en het huidige Wilde Westen van biometrische massasurveillance, waar particuliere bedrijven, winstbejag en de staatsimpuls om mensen te allen tijde te monitoren, te surveilleren en te controleren de overhand hebben.

Inleiding tot de Nederlandse landenstudie van EDRI:

Dit onderzoek naar biometrische massasurveillance in Nederland laat zien dat, ondanks de wijdverbreide opvatting dat Nederland een gastvrij en tolerant land is, deze adjectieven niet van toepassing zijn op het grote scala aan onwettige en rechtenschendende biometrische praktijken door politie, gemeenten en private actoren.

De in dit onderzoek onderzochte toepassingen zijn doorspekt met problemen van gebrek aan transparantie, gebrek aan toezicht, zinloze controles en het ontbreken van een adequate (of geen) gegevensbeschermingseffectbeoordeling. Erger nog, in de meeste gevallen is het gebruik ervan inherent onevenredig - d.w.z. in de meeste geanalyseerde voorbeelden worden de grondrechten van een groot aantal mensen geschonden voor doeleinden zoals gemak (snel eten bestellen, wachtrijen verkorten) of toezicht op kleine misdrijven (winkeliefstal in supermarkten, vervoersovertredingen, of het opsporen van mensen die een carnavalsverbod proberen te omzeilen). Zelfs wanneer de inzet een legitiem doel nastreeft, blijkt uit het onderzoek dat de autoriteiten volgens de wet een minder ingrijpend beschikbaar alternatief hadden moeten gebruiken - en in de meeste gevallen was de inzet ook niet echt doeltreffend voor het beoogde doel.

Een bijzonder huiveringwekkende reeks voorbeelden is de opkomst van zogenaamde "proeftuinen" in verschillende Nederlandse steden. Deze samenwerkingsverbanden tussen politie, gemeenten

en particuliere entiteiten - waarbij vaak enorme hoeveelheden gegevens aan particuliere bedrijven worden verstrekt - plaatsen hele steden in de status van experiment. Zij gebruiken verschillende vormen van gegevens - bijvoorbeeld het combineren van biometrische gegevens met gegevens uit de sociale media - voor doeleinden als het afleiden welke jongeren in een straat rondhangen en het voorspellen van hun toekomstige levensloop op basis daarvan. Naast de flagrante inbreuk op het leven en de waardigheid van mensen, gebeuren deze labs meestal zonder medeweten of toestemming van de personen of gemeenschappen die in de gaten worden gehouden.

Een ander schokkend voorbeeld is dat de politie financiële prikkels en subtiele vormen van manipulatie gebruikt om bedrijven en burgers ertoe aan te zetten beelden van particuliere bewakings- en "slimme" deurbelcamera's die onrechtmatig de openbare ruimte filmen te delen met de politie voor analyse van gezichtsherkenning. Dit geeft niet alleen aanleiding tot ernstige ethische bezwaren, maar is ook een brutale poging om de regels te omzeilen die de politie in staat stellen dergelijke gegevens te verzamelen, waardoor burgers medeplichtig worden aan de onwettige biometrische massasurveillance in hun eigen gemeenschap.

Aan de basis van deze biometrische massasurveillancepraktijken door de politie in Nederland, door het gebruik van de beruchte CATCH-

gezichtsherkenningsssoftware, ligt de systematische schending van de gegevens en de privacy van mensen door middel van massale biometrische databanken. Zo is gebleken dat de politie de biometrische gegevens van niet alleen veroordeelden, maar ook verdachten tussen de twintig en tachtig jaar lang bewaart - en deze gegevens niet verwijdert, zelfs niet wanneer iemand onschuldig wordt bevonden of wanneer uit onderzoek is gebleken dat de politie geen rechtsgrondslag heeft om deze gegevens te bewaren! Dergelijke praktijken zijn nog verontrustender wanneer zij worden toegepast op vreemdelingen, die in biometrische databanken worden opgenomen louter en alleen omdat zij "vreemdelingen" zijn. Zij worden dus behandeld als inherent verdacht op grond van hun nationaliteit. Dit vindt plaats in een bredere context van bewezen raciale en etnische profilering door de Nederlandse politie. Hieruit blijkt het enorme potentieel voor discriminerend gebruik van biometrische massasurveillancepraktijken en -infrastructuren.

De inherente beperkingen van biometrische massasurveillance technologieën zijn aan het licht gekomen in een uitspraak van de rechtbank Zeeland-West-Brabant. Daarin werd een verdachte vrijgesproken tegen wie het enige bewijs een vermeende match op basis van gezichtsherkenning was. Verbeteringen in de nauwkeurigheid van de technologie zullen niet kunnen verhelpen dat biometrische technologieën niet in staat zijn een sluitende match te leveren en dus te kunnen functioneren als bewijs.

In alle gevallen die in Nederland aan de orde zijn gekomen, blijkt dat systematisch misbruik wordt gemaakt van uitzonderingen in de bestaande nationale en Europese wetgeving, dat een "proef" of "experiment" als voorwendsel wordt gebruikt om de rechten van mensen te schenden, en dat biometrische gegevens van mensen voortdurend worden verzameld en opgeslagen zonder dat daarvoor een rechtsgrondslag bestaat. Deze vele redenen staan centraal in de oproep van EDRI waarom de EU zo dringend biometrische massasurveillancepraktijken volledig en effectief moet verbieden.

▼ [Lees het volledige rapport hier.](#)